

CZĘSTOCHOWSKIE ZAKŁADY USŁUGOWE I HANDLOWE W DZIEDZINIE ELEKTRYKI W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Aleksander Kazimierz GAŚIORSKI

Stowarzyszenie Elektryków Polskich, Oddział Częstochowa
tel.: 34 3244-654 e-mail: sepczwa@op.pl

Streszczenie: W pracy pokazano powstałe w okresie międzywojennych w Częstochowie elektryczne zakłady usługowe i handlowe, będące kontynuacją tych powstałych do pierwszej wojny światowej. W miarę zebranych informacji przedstawiono i pokrótce opisano wszystkie znane biura techniczne, elektrotechniczne, zakłady wytwórcze prowadzące działalność, naprawczą i jednocześnie handlową, przedsiębiorstwa ściśle handlowe, firmy instalatorskie sprzętu elektrycznego, telefonicznego i radiowego, instytucje sprawdzające poprawności wykonania instalacji elektrycznych, elektroenergetycznych i telefonicznych oraz firmy prowadzące inne przedsięwzięcia elektryczne na potrzeby ludności Częstochowy. Autorowi udało się zebrać informacje o 49 przedsiębiorstwach elektrycznych. i szacuje on, że w ten sposób zinventaryzował ponad 90% takich firm. Dalszy rozwój zakładów usługowych oraz firm handlowych branży elektrycznej w mieście przerwał wybuch drugiej wojny światowej.

Słowa kluczowe: Częstochowa, dwudziestolecie międzywojenne, elektryka, zakłady usługowe i handlowe.

1. WSTĘP

Materiał do tej pracy był sukcesywnie gromadzony przez autora od pierwszych lat siedemdziesiątych XX wieku. Wiele informacji na przedmiotowy temat autor zawdzięcza wiekowemu elektrykom, dziś nieżyjącym, działającym w Oddziale Częstochowskim Stowarzyszenia Elektryków Polskich i tych powiązanych z Wydziałem Elektrycznym Politechniki Częstochowskiej. W badaniach tych czasem efemerycznych niewielkich firm elektrycznych, często działających okresowo (wtedy jak były zamówienia na prace elektrotechniczne), autor korzystał z autopsji i pod adresem działania firmy, jeszcze w latach osiemdziesiątych XX wieku, otrzymywał informacje o formach ich funkcjonowania oraz zakresie działania jak również od przypadkowych osób zamieszkujących przed II wojną światową w pobliżu byłego warsztatu. Praca ta stanowi formę podziękowania wszystkim tym osobom, które w ciągu ponad czterech ostatnich dziesięcioleci udzieliły autorowi pomocy w jej realizacji.

W pracach [1, 2] podano większość biur technicznych, sprzedawców i producentów urządzeń elektrycznych w okresie poprzedzającym pierwszą wojną światową. W czasie pierwszej wojny światowej wiele zakładów na terenie Królestwa Polskiego, wspomagających swoim działaniem powstającą elektroenergetykę lokalną prądu stałego, została unieruchomiona. Rozproszyli się właściciele, część została w 1914 roku przez władze carskie

ewakuowana do Rosji i tam w czasie rewolucji sowieckiej zaginęła, inni nie wrócili do miasta po wojennej tułaczce, część zginęła na frontach, walcząc o wolną Ojczyznę. Tylko nieznaczna część zakładów tego typu wznowiła działalność po wojnie. Pierwsze szczątkowe informacje o działających w okresie międzywojennym firmach elektrotechnicznych w Częstochowie autor tej pracy zawarł w książkach [3, 4]. W pracy tej wykorzystano również materiały archiwalne dotyczące firm elektrotechnicznych znajdujące się w Zbiorach Archiwum w Częstochowie w Zespole Akt: „Sąd Okręgowy w Piotrkowie, Wydział Zamiejscowy w Częstochowie”, przedstawione w publikacjach dotyczących Częstochowy i miejscowej prasie, szczególnie w Gońcu Częstochowskim z lat 1918-1939.

Od początku istnienia publicznej infrastruktury elektrycznej w Częstochowie, to jest od 1887 roku, praktyczne stosowanie coraz to nowych, różnych rodzajów elektryczności, było uważane przez mieszkańców za podstawowy przejaw widocznego postępu technicznego. Budowa Elektrowni Okręgowej w mieście w 1926 roku oraz rozwój linii wysokiego, średniego i niskiego napięcia w jego okolicach, a następnie rozwój telefonii i powstanie w kraju rozgłośni radiowych, spowodowało nie tylko łatwy i powszechny dostęp do prądu przemiennego, telefonu i radia, ale również powstanie, przede wszystkim, prywatnych firm wykonujących różnego rodzaju usługi oraz prace elektrotechniczne dla fabryk, zakładów rzemieślniczych, ludności, ale również sprzedawców urządzeń i maszyn elektrotechnicznych, telefonów i radioodbiorników. W rozwijającej się pod względem elektrycznym Częstochowie, w okresie międzywojennym powstawały ciągle nowe firmy elektryczne, czasem istniejące okresowo lub krótko, a czasem prowadzące działalność prawie przez całe dwudziestolecie międzywojenne. W tej pracy firmy elektryczne działające w Częstochowie podzielone zostały na:

- ◆ biura techniczne i elektrotechniczne,
- ◆ zakłady wytwórcze prowadzące działalność, naprawczą oraz handlową,
- ◆ sprzedawcy oraz instalatorzy sprzętu elektrycznego, telefonicznego i radiowego,
- ◆ sprzedawcy artykułów elektrotechnicznych,
- ◆ firmy prowadzące sprawdzenie poprawności wykonania instalacji elektrycznych (elektroenergetycznych i telefonicznych) oraz inne przedsięwzięcia elektryczne ukierunkowane na potrzeby ludności miasta.

Wymienione w ostatnim zdaniu sprawdzanie poprawności wykonania instalacji elektrycznych (elektroenergetycznych i telefonicznych) zawsze wykonywane przed podłączeniem do sieci było często powodem licznych skarg, przeważnie bezzasadnych, wnoszonych przez wykonawców instalacji do różnych lokalnych instytucji.

W każdej z wymienionych wyżej grup, firmy zostały ułożone w kolejności alfabetycznej z uwzględnienie przyjętej nazwy, a przy braku nazwy, nazwiska właściciela.

2. BIURA TECHNICZNE I ELEKTROTECHNICZNE

W Częstochowie działały między innymi następujące biura techniczne, elektrotechniczne :

• **Biuro Techniczne inż. Feliks Dawidowicz w Częstochowie** (al. NMP 31, tel. 54). Firma prowadziła szeroką działalność, wykonywała instalacje elektryczne światła i siły, dokonywała zamiany lokomobili, prądnic i silników elektrycznych na większe lub mniejsze oraz zajmowała się zlecaną sprzedażą i kupnem maszyn przemysłowych różnych typów (rys. 1).

Rys. 1. Reklama źródło: Przegląd Handlowo-Przemysłowy 1927/28, Częstochowa 1927, s. 3

• **Biuro Techniczne „Elektra” Aleksander Stankiewicz** (następnie **Biuro „Elektra” Radjo i Światło A. i Z. Stankiewicz**) w Częstochowie (zakład ul. J. H. Dąbrowskiego 47, sklep al. NMP 38, tel. 14-62) – firma prowadziła sprzedaż radioodbiorników i urządzeń elektrotechnicznych (duży wybór żyrandoli), wykonywała instalacje elektrotechniczne oraz radiowe, dokonywała napraw elektrycznych i radiowych. Pracownicy firmy sprzedawane żyrandole montowali u kupujących, a radia uruchamiali, wykonując również niezbędne instalacje antenowe (rys. 2). Firma funkcjonowała od 1 stycznia 1930 roku, a postawiona została w stan likwidacji w 1950 roku.

Rys. 2. Reklamy, źródło: Goniec Częstochowski od lewej: 1935, Rok XXX, nr 299 z 28 grudnia, s. 9; 1938, Rok XXXIII, nr 295 z 25 grudnia, s. 15

• **Biuro Techniczne inż. J. Goldstein w Częstochowie** (II al. NMP 37, tel. 342) – wykonywało instalacje elektryczne siły i światła, prowadziło konserwację urządzeń silnikowych, oraz sprzedaż wszelkich artykułów elektrotechnicznych. Sprzedawało również radioodbiorniki Polskich Zakładów „Marconi” S.A. z Warszawy oraz silniki Polskich Zakładów Elektrycznych Brown-Boveri S.A. (Żychlin), następnie od 1930 roku Zakładów Elektromechanicznych Rohn-Zieliński S.A. (Żychlin) produkujących silniki na licencji firmy Brown-Boveri (rys. 3).

Rys. 3. Reklamy, od lewej źródło: Miesięcznik Propagandy Elektryczności „Prąd” (Częstochowa), 1930, Nr 2, styczeń-luty, str. 10; Goniec Częstochowski 1926, Rok XXI, Nr 88, 11 kwietnia s. 6

• **Biuro Techniczne inżynier Jan Hertz** (od 1934 roku dodano w nazwie słowo „Spadkobiercy”) w Częstochowie (ul. Śląska 28), Oddział w Warszawie (ul. Marszałkowska 29). To duże biuro, zatrudniające kilkanaście osób, prowadziło dział projektowy, wykonywało instalacje elektryczne siły i światła domowe, sklepowe oraz przemysłowe, prowadziło sprzedaż artykułów elektrotechnicznych. Było od lat wrośnięte w rynek działań elektrotechnicznych w kraju oraz mieście i miało doskonałą renomę.

• **Biuro Techniczne „Promień” Sp. z o.o. w Częstochowie** (II al. NMP 30, tel. 24) – istniało od 30 lipca 1919 roku. Kapitał zakładowy wynosił 120 tys. marek i był podzielony na 120 udziałów po 1000 marek każdy (Karol Glicner – 20, Władysław Klepacki – 60, Dominik Klepacki – 40). Po zmianach w 1922 roku jedynym właścicielem był Władysław Klepacki, a firma używała nazwy **Zakład Elektrotechniczny „Promień” Wł. Klepacki w Częstochowie**. Firma sprzedawała i montowała motory elektryczne, wykonywała instalację światła oraz siły, sprzedawała artykuły elektrotechniczne i radioodbiorniki. W 1934 roku, z powodu utworzenia wielu konkurencyjnych firm Biuro zostało wykreślone z sądowego rejestru firm, a jej nazwę przejęły **Zakłady Tele-Radjo-Techniczne „Promień” Leon Machejko w Częstochowie** (al. NMP 16), które zajmowały się montażem i naprawą radioodbiorników, telefonów i instalacji świetlnych (rys. 3).

• **Biuro Techniczne inż. Czesław Rajcom, Częstochowa** (ul. Kościuszki 24) – wykonywało projekty i instalacje elektrycznej różnych rodzajów z zakupionego w innych zakładach elektrotechnicznych lub powierzonego materiału. Elektryfikowało małe zakłady produkcyjne i zakłady rzemieślnicze.

• **Biuro Techniczne Braci Skalmierskich, Częstochowa** (II al. NMP 20) – przygotowywało nieodpłatnie kosztorysy prac instalacyjnych, wykonywało instalacje elektryczne oświetlenia mieszkań, prowadziło sprzedaż osprzętu elektrotechnicznego, znane było ze sprzedaży tanich i niezawodnych żarówek różnych firm.

• **Biuro Techniczno-Handlowe „Stator” M. Tomski, Częstochowa** (Aleja NMP 29, tel. 22-85), prowadziło szeroką działalność techniczno-handlową, sprzedawało i kupowało urządzenia elektryczne, radioaparaty, maszyny biurowe oraz pasy transmisyjne. Biuro prowadziło również montaż zakupionych urządzeń, ich remonty, drobne naprawy, a jego pracownicy zakładali anteny i uruchamiali radioodbiorniki u klientów. Wraz z rozwojem konkurencji i powstaniem radiofonii firma zmieniła nazwę na **Zakłady Radjotechniczne „Stator” Sp. z o.o. w Częstochowie** – zakład funkcjonował w latach trzydziestych, prowadził przede wszystkim naprawy odbiorników radiowych oraz montaż anten. Został zlikwidowany w 1938 roku (rys. 4).

• **Biuro Elektrotechniczne H. Truskolaski i S-ka, Częstochowa** (II Aleja 35, tel. 458), zaczęło działalność wkrótce po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej. Firma

przyjmowała wszelkie zlecenia wchodzące w zakres elektrotechniki, wykonywała instalacje oświetlenia elektrycznego, silników elektrycznych (motorów) oraz dynamomaszyn. Posiadała składy zaopatrzone w tanie materiały elektryczne, a kosztorysy prac wykonywała bezpłatnie (rys. 4).

Rys. 4. Od lewej: Jednostronny druk reklamowy formatu wizytówki, Biura Techniczno-Handlowego „Stator” w Częstochowie (zbiory autora); reklama, źródło: Goniec Częstochowski 1921, Rok. XVI nr 205, z 30 września, s. 3

• **Biuro Techniczne i Elektrotechniczne „Union” Sp. z o.o. w Częstochowie** (ul. Śląska 4, tel. 770) – została zarejestrowana w Sądzie Okręgowym w Piotrkowie, Oddział Zamiejscowy w Częstochowie w lipcu 1928 roku jako firma początkowo wykonując instalacje elektrotechniczne. Kapitał zakładowy wyniósł 4 tys. zł podzielono na 40 udziałów po 100 zł (inż. Feliks Dawidowicz – 20 udziałów, Dawid Szwarz – 20 udziałów), 24 stycznia 1929 roku współudziałowcy podnieśli kapitał do 20 tys. zł, dzieląc otrzymane udziały po połowie. 30 czerwca 1931 roku inż. F. Dawidowicz odsprzedał swoje udziały Władysławowi Szymańskiemu, a ten Izasławowi Szwarzowi. Współudziałowcy podnieśli kapitał o 10 tys. zł (do kwoty 30 tys. zł) i podzielili na pół (czyli po 150 udziałów po 100 zł). W ramach rozwoju firmy, od połowy lat trzydziestych biuro wykonywało instalacje elektryczne siły i światła, nowoczesne reklamy stałe i ruchome, instalowało radioaparaty „na prąd miejski”. Likwidacja firmy nastąpiła w 1939 roku (rys. 5).

Rys. 5. Reklama, źródło: Miesięcznik Propagandy Elektryczności „Prąd” (Częstochowa), 1930, Nr 2, styczeń-luty, s. 9

• **Biuro Techniczne „Uran” Sp. z o.o. w Częstochowie** – wykonywało instalacje techniczne i elektrotechniczne z powierzonych lub zakupionych u innych sprzedawców materiałów w latach 1928-1939.

3. ZAKŁADY WYTWÓRCZE PROWADZĄCE DZIAŁAÑOŚĆ NAPRAWCZĄ I HANDLOWĄ

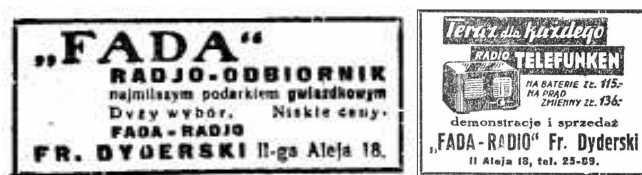
W Częstochowie w okresie międzywojennym działały między innymi następujące zakłady wytwórcze prowadzące działalność handlową i naprawczą sprzętu elektrycznego i radiowego:

• **Zakłady Elektrotechniczne Franciszek Błachowicz i Syn (Leonard) w Częstochowie** (kolejno al. Kościuszki 8, a następnie al. Kościuszki 17/19, tel. 268) oprócz szerokiej działalności produkcyjnej zakład prowadził naprawy sprzętu elektrycznego przemysłowego i domowego, przewijał silniki prądu stałego i zmiennego, naprawiał

i modernizował urządzenia galwanotechniczne, remontował spawarki elektryczne. Budował instalacje (reklamowe) neonowe dla sklepów i zakładów produkcyjnych. Błachowicze prowadzili również szeroką działalność informacyjną elektryczną dla społeczeństwa miasta, organizowali pokazy działania i omawiali zasady instalacji anten i funkcjonowania radia, pokazali działanie nowoczesnego elektrycznego sprzętu domowego (pralki, lodówki), prowadzili również nieodpłatne kursy dla pracowników częstochowskich fabryk dotyczące bezpiecznej obsługi różnych maszyn przemysłowych, zawsze wskazując na niebezpieczeństwa dla zdrowia i życia powodowane prądem elektrycznym.

• **Wytwórnia Elektro-Mechaniczna Jan Błachowicz**, a od 11 lutego 1927 roku **Wytwórnia Lamp Kwarcowych i Aparatów Elektromedycznych Jan Błachowicz, Częstochowa** (ul. Kopernika 4). Firma pod starą nazwą została zarejestrowana 22 października 1926 roku. Oprócz działalności wytwórczej zakład prowadził naprawy sprzętu elektromedycznego różnych producentów krajowych i zagranicznych. Likwidacja nie funkcjonującego przedsiębiorstwa i wykreślenie z rejestru Sądu Okręgowego w Piotrkowie, Oddział w Częstochowie nastąpiło z urzędu 2 kwietnia 1940 roku. Należy dodać, że Jan Błachowicz był młodszym synem Franciszka Błachowicza i bratem Leonarda.

• **Firma „Fada-Radjo” w Częstochowie** (niekiedy występująca pod nazwą „Radjo-Fada”), właściciel Franciszek Dyderski (II al. NMP 18) – produkowała i sprzedawała proste i tanie radiodbiorniki, prowadziła sprzedaż, wykonywała instalację i naprawę odbiorników radiowych firm krajowych i zagranicznych (rys. 6).

Rys. 6. Reklamy, źródło: Goniec Częstochowski od lewej: 1935, R. XXX, Nr 290 z 15 grudnia, s. 11; 1939, R. XXXIV, nr 55 z 8 marca, s. 7

• **Wytwórnia Motorów Elektrycznych „Rotom” Różycka Janina, Częstochowa** (ul. Kawia 12/14, tel. 14-60). Firma powstała pod koniec lat trzydziestych, oprócz sprzedaży urządzeń elektrycznych produkcji własnej, przyjmowała do naprawy wszelkiego rodzaju silniki elektryczne (przewijała wirniki i tworniki maszyn elektrycznych), części elektryczne urządzeń przemysłowych oraz przemysłowe wyłączniki elektryczne.

4. SPRZEDAWCY I INSTALATORZY SPRZĘTU ELEKTROTECHNICZNEGO, RADIOWEGO ORAZ APARATÓW TELEFONICZNYCH

W Częstochowie działali, między innymi, następujący sprzedawcy oraz instalatorzy sprzętu elektrotechnicznego, radiowego i aparatów telefonicznych:

• **Zakład Elektrotechniczny Adolf Altman w Częstochowie** (al. NMP 32, tel. 458 następnie ul. Wolności 15 m 4, tel. 12-60) – wykonywał drobne przeróbki oraz prowadził drobne naprawy sprzętu elektrotechnicznego i zajmował się wykonywaniem instalacji elektrycznych siły i światła.

• **Artel Elektryczny w Częstochowie** (al. NMP 43) przy Związku Zawodowym Robotników Przemysłu Metalowego w Polsce (Oddział w Częstochowie) był zrzeszeniem drobnych wykonawców usług elektrycznych (rodzajem spółdzielni). Ten związek zawodowy powstał w 1920 roku w Warszawie i liczył kilkadziesiąt tysięcy członków, a jego sekretarzowi generalnemu Wilhelmowi Topinkowi zależało na znalezieniu jakichś form utrzymania dla robotników – jego członków. Pracownicy Artelu wykonywali instalacje elektryczne przemysłowe i domowe, prowadzili naprawy sprzętu elektrycznego.

• **Zakład Elektrotechniczny Z. Bartelski, Częstochowa** (ul. Jasnogórska 13) – zajmował się wykonywaniem nowych instalacji elektrycznych, naprawami i wymianą starych instalacji elektrycznych.

• **Biuro Instalacji Siły i Światła Zygmunt Bożek w Częstochowie** (ul. Limanowskiego 114) – wykonywało naprawy sprzętu elektrycznego oraz instalacje domowe i przemysłowe (rys. 7).

Rys. 7. Od lewej: Pieczęć owalna instalatora Zygmunta Bożka (zbiory autora); Reklama, źródło: Goniec Częstochowski 1939, Rok XXXIV, nr 76 z 1 kwietnia, s. 5

• W dniu 1 kwietnia 1939 roku Władysław Szajt otworzył w Częstochowie przy ul. Katedralnej 19, firmę „**Elektro-Hurt**” połączoną z Zakładem Elektro-techniczno-mechanicznym „**Elektro-Mechanika**”. Firma prowadziła sprzedaż nowoczesnych żyrandoli, lamp i materiałów elektrycznych (w hurcie i detalu), druga montowała zakupione żyrandole i lampy, prowadziła również prace remontowe instalacji elektrycznych oraz dokonywała niezbędnych ich zmian w domu klienta. Firma w takim zakresie egzystowała do września 1939 roku (rys. 7).

• **Warsztat Elektrotechniczny „Elektron” Sp. z o.o. w Częstochowie** (II al. NMP 39) – prowadził naprawy i przezwajanie silników elektrycznych i dynamomaszyn.

• **Zakład elektrotechniczny B. Izraelowicz i H. Kinrusa, Częstochowa** (I Aleja NMP 1, tel. 714) zajmował się naprawą i montażem w domu właściciela sprzętu elektrycznego oraz wykonywał instalacje elektryczne.

• **Koncesjonowany Zakład Elektrotechniczno-Instalacyjny Fr. Kuszyński, Firma Chrześcijańska w Częstochowie** (ul. Śląska 12) – wykonywała instalacje elektryczne siły i światła z powierzzonego materiału (rys. 8).

Rys. 8. Od lewej: Nagłówek druku firmowego (w zbiorach autora); Reklama, Goniec Częstochowski 1935, R. XXX, nr 298 z 25 grudnia, s. 12

• **Zakład Elektrotechniczny Stanisław Mauer, Częstochowa** (Aleja NMP 7, tel. 76), wykonywał instalacje elektryczne siły i światła, drobne naprawy i przeróbki sprzętu elektrycznego.

• **Firma „Neon Elektrotechnika” w Częstochowie** (III al. NMP 61). Firma sprzedawała artykuły elektrotechniczne i radioodbiorniki również na raty oraz prowadziła naprawy, wykonywała instalacje radiowe. Wykonywała instalacje neonowe dla sklepów. W dzień i w nocy oraz w niedziele i święta utrzymywała pogotowie elektryczne.

• W 1938 roku Elektrownia w Częstochowie Sp. z o.o. udzieliła pożyczki instalatorom prywatnym wykonującym roboty elektryczne w mieście i okolicy na założenie lokalnej organizacji pod nazwą **Korporacja Polskich Instalatorów Elektryków w Częstochowie** (skrytka pocztowa 30). Do korporacji należeli (nieznani z imienia) elektroinstalatorzy o nazwiskach, m.in.: Bednarski, Berdys, Górecki, Kłobucko, Liszka i Panki. Elektrownia pokrywała wydatki na instalację, udzielając zaliczek gotówkowych i materiałowych oraz ponosząc całkowicie ryzyko ich prac. Elektrownia przed przyłączeniem do sieci sprawdzała jakość wykonania i warunki bezpiecznej pracy zbudowanej instalacji. Wysokie standardy stawiane przez elektrownię budziły u instalatorów niezadowolenie, efektem czego były ich skargi kierowane do Izby Przemysłowo-Handlowej w Sosnowcu (ul. 3 Maja 28), której zadaniem było rozstrzyganie takich sporów. Ponieważ Elektrownia w Częstochowie Sp. z o.o. nie dysponowała zespołami pracowników prowadzących drobne naprawy sieci elektrycznej i grzejników u odbiorców, dlatego jej Wydział Propagandy zlecał naprawy zgłoszone do Salonu Propagandowo-Pokazowego Elektrowni w Częstochowie Sp. z o.o. (al. NMP 22) instalatorom z korporacji. Również ta działalność powodowała skargi na arbitralny wybór wykonawców. Instalatorzy zwykle wykonywali usługi osobiście, czasem z pomocą przypadkowego pomocnika, a swoje warsztaty najczęściej prowadzili we własnych mieszkaniach.

• **Zakład Elektrotechniczny Instalacyjny „Obserwacja”, właściciel G. Tenenberg, Częstochowa** (Nowy Rynek 5). Zakład wykonywał wszelkiego typu instalacje elektryczne: telefoniczne, prądu stałego i zmiennego, przemysłowe i domowe, prowadził drobne naprawy.

• **Zakład Elektrotechniczny Sztabiński C. i Syn, Częstochowa** (al. NMP 42) – wykonywał instalacje elektryczne, zajmował się wymianą, rozszerzeniem i uzupełnieniem istniejących instalacji elektrycznych.

• „**Radjo-Reperacja**” **N. Teichner**, niekiedy występował pod nazwą „**Radjo-Mechanik**” **Natan Teichner w Częstochowie** (al. NMP 14, tel. 17-91) – zakład zajmował się naprawami odbiorników radiowych.

• **Radjotechnika S. Rudolf, Częstochowa** (Aleja NMP 30), prowadziła działalność w zakresie elektrotechniki, radiotechniki oraz elektromechaniki precyzyjnej. Zakładała i naprawiała elektryczne instalacje samochodowe, zakładała radia samochodowe, reperowała aparaty elektryczne, a także naprawiała maszyny biurowe różnego rodzaju (rys. 8).

• **Zakład Elektrotechniczny S. Tenenbaum, Częstochowa** (II Aleja NMP 38, tel. 332). wykonywał naprawy sprzętu elektrycznego domowego i przemysłowego oraz instalacje elektryczne różnych typ[ów].

• **Koncesjonowany Zakład Elektrotechniczny Tadeusza Tomżyńskiego, Częstochowa** (ul. Ogrodowa 63) – wykonywał instalacje oświetlenia, silników, grzejników, dzwonek[ów] elektrycznych oraz innych urządzeń elektrotechnicznych.

• **Zakład Elektrotechniczny Truskolaski i S-ka w Częstochowie** (al. NMP 32) – wykonywał instalacje elektryczne, zajmował się wymianą instalacji elektrycznych oraz drobnymi naprawami u klientów.

- **Zakłady Radiotechniczne „World-Radio” Spółka komandytowa, inż. Bronisław Fligelman i S-ka w Częstochowie** (al. NMP 24, tel. 25-75) – zajmowały się sprzedażą, naprawą i instalowaniem radioodbiorników i anten u kupujących.
- **Koncesjonowany Zakład Elektrotechniczny Roman Wyglądacz w Częstochowie** (ul. Wolności 3/5). Wykonywał instalacje siły i światła, uzwojenia wszelkich motorów, ładownice akumulatorów samochodowych i radiowych, dokonywał wszelkich napraw udzielając gwarancji.
- **Zakład Elektromechaniczny J. Wyka w Częstochowie** (al. NMP 28, drugie podwórze) – prowadził naprawy akumulatorów radiowych i samochodowych, wykonywał i przewijał uzwojenia elektromotorów i dynamomaszyn, ładował akumulatory (rys. 9).

Rys. 9. Reklama, źródło: Gonicz Częstochowski, od lewej: 1932, R. XXVII, nr 42 z 21 lutego, s. 6; 1939, R. XXXIV, nr 122, s. 5

5. SPRZEDAWCY ARTYKUŁÓW ELEKTRYCZNYCH

W okresie międzywojennym działały w Częstochowie również większe i mniejsze firmy zajmujące się sprzedażą artykułów elektrotechnicznych. Do nich należały między innymi firmy handlowe:

- **Skład Artykułów Technicznych, Biuro przemysłowo-handlowe (inżynier chemik) Aleksander Bandtkie - Stężyński w Częstochowie** (ul. Piłsudskiego 15, tel. 145). Biuro prowadziło sprzedaż (masową i detaliczną) materiałów i urządzeń z wielu dziedzin techniki w tym elektrotechniki. Biuro było dostawcą: kabli, przewodów, akcesorii, sprowadzało maszyny i urządzenia dla wielu firm elektrotechnicznych w Częstochowie i Radomsku. Skład działał w latach 1917-1935. Należy dodać, że właściciel firmy inż. Aleksander Bandtkie (pisany również przez samo „r” lub samo „d”) herbu Stężyński był od marca 1919 roku od września 1920 roku prezydentem miasta Częstochowy.
- **Drobna sprzedaż żarówek i przyborów elektrycznych Sura Dresler Częstochowa** (Rynek 14) – firma została zarejestrowana 28 czerwca 1932 roku, a wykreślona z rejestru handlowego sądu w 1935 roku.
- **Dressler S. Hurtowa sprzedaż materiałów elektrotechnicznych i żyrandoli w Częstochowie** (Al. NMP 6, tel. 10-75) – firma funkcjonowała pod koniec lat trzydziestych XX wieku.
- **Sprzedaż artykułów elektrycznych „Iskra”, właściciel L. Grylak, Częstochowa** (al. NMP 9, tel. 18-61) – firma prowadziła sprzedaż żarówek, drobnych domowych urządzeń elektrotechnicznych (żelazek, kucharek elektrycznych, grzejników i wentylatorów), przewodów, bezpieczników domowych, przewodów gumionych, gniazdek, wtyczek i wyłączników.
- **Dom Handlowy Hipolit Miecznik** (al. NMP 5) – prowadził sprzedaż detaliczną artykułów technicznych i elektrotechnicznych jak żarówki, żelazka, grzałki, grzejniki itp. Został zarejestrowany 9 września 1932 roku, a wykreślony z rejestru sądowego w maju 1934 roku.

- **Biuro Elektrotechniczne „Radjoluks” Sp. z o.o. w Częstochowie** (al. NMP 10, tel. 476) – prowadziło sprzedaż detaliczną wszelkich artykułów elektrotechnicznych, żarówek, armatur, przewodników, a także radioodbiorników i pasów transmisyjnych itd.
- **Sprzedaż Artykułów Elektrotechnicznych Rosenblum L. w Częstochowie** (ul. Narutowicza 37) – drobna sprzedaż artykułów elektrotechnicznych.
- **Salon Propagandowo-Pokazowy Elektrowni w Częstochowie Sp. z o.o.**, pod koniec lat trzydziestych XX wieku **Sklep Elektrowni** (al. NMP 22 tel. 13-92). Sprzedawał na dogodnych warunkach ratalnach kuchnie elektryczne, żelazka, imbryki, wentylatory, grzałki, żyrandole, radioodbiorniki itp. W salonie mieszkańcy miasta zgłaszali zlecenia na drobne naprawy instalacji elektrycznych i ogrzewania w domach abonentów elektrowni, które ten zgłaszał do wykonania członkom Korporacji Polskich Instalatorów Elektryków (rys. 9).

6. SPRAWDZENIE POPRAWNOŚCI WYKONANIA INSTALACJI ORAZ INNE PRZEDSIĘWZIĘCIA ELEKTRYCZNE DLA LUDNOŚCI

Do zakładów związanych z elektrotechniką, trudnych do zaliczenia do przyjętego wcześniej zaszeregowania należały:

- Wszelkiego typu większe awarie, a czasem i sprawy związane z rozbudową sieci zgłaszane były do **Elektrowni w Częstochowie Sp. z o.o.** Firma ta nie dysponowała zespołami pracowników prowadzących usuwanie drobnych awarii i rozbudowy sieci u abonentów, dlatego jej Wydział Propagandy zlecał naprawy instalatorom z **Korporacji Polskich Instalatorów Elektryków w Częstochowie**. Pracownicy Elektrowni Okręgowej w Częstochowie prowadzili również przegląd instalacji elektrycznych wykonanych przez firmy prywatne, pod względem ich zgodności z obowiązującymi normami i przepisami.
- **Górnośląskie Towarzystwo Telefonów Sp. z o.o. w Katowicach** (ul. Piastowska 1, tel. 763, 21-78), **Oddział Częstochowski, Częstochowa** (ul. Mokra 2, tel. 20-60) prowadziło budowę, rewizję oraz konserwację wszelkiego rodzaju urządzeń słabych prądów, a przede wszystkim telefonów. Instalacje telefoniczne wykonywało w biurach i mieszkaniach, było również w stanie prowadzić dłuższe odosobnione linie telefoniczne na słupach drewnianych. Zlecającym prace instalowało telefony produkowane w Welnowcu (dziś dzielnica Katowic) w Fabryce Telefonów i Sygnałów Kolejowych „Telsyg”, która po wykupieniu przez Szwedów zmieniała nazwę na Ericsson (Polska Akcyjna Spółka Elektryczna) PASE, Welnowiec, ul. Jadwigi 10 (tel. 345-94, 345-95) i tuż przed wojną została przeniesiona do Radomia. W przypadkach nagłych (awarii) można było skontaktować się w sprawie ich usunięcia, nawet w nocy, z mieszkaniem monterów Nowaka (Częstochowa, ul. Ogrodowa 26, tel. 60).
- **Lecznica Elektro-Terapeutyczna Dr Maurycego Grynbauma, Częstochowa** (ul. Piłsudskiego 15, tel. 549). Lecznica była dobrze wyposażona w aparaturę leczniczą, między innymi tą produkowaną w Częstochowie przez Wytwórnię Lamp Kvarcowych i Aparatów Elektromedycznych Jana Błachowicza (ul. Kopernika 4). Trawa efekty medyczne uzyskiwano zwykle po wielokrotnym powtórzeniu zaordynowanego zabiegu. Lecznica znajdowała się blisko dworca kolejowego oraz przystanków końcowych autobusów zamiejscowych. Dlatego dr M. Grynbaum prowadził sukcesywne leczenie nie tylko pacjentów

z Częstochowy, ale również tych z miejscowości, z których możliwy był, w miarę szybki, dojazd do miasta. W zakładzie prowadzono wiele zabiegów leczniczych, takich jak: galwanizacja, galwanoakustyka, faradyzacja, elektroliza, jontoforeza, bergonizacja, diatermia, radjolux, pantostat. Prowadzono również leczenie za pomocą prądów wysokiego napięcia i prądów wysokiej częstotliwości. Leczone również światłem używając promieni pozafioletowych, lamp kwarcowych, i świetlnych, promieni długofalowych. Liczba skutecznie leczonych chorób lub terapii hamujących ich dalszy rozwój liczyła ponad 30 pozycji. W tym czasie była to jedna z niewielu lecznic tego typu w kraju. Należy dodać, że wśród inteligencji częstochowskiej i tej z najbliższych okolic popularne były w okresie międzywojennym dwa wydania książki doktorar Władysława Medyńskiego z Krakowa „*O leczeniu elektrycznością*” [5, 6].

• **Polska Poczta, Telegraf i Telefon** posiadała w Częstochowie **Techniczny Zarząd Telegrafów i Telefonów**, a siecią telefoniczną zarządzał Feliks Krajewski (ul. Zielona 50, tel 166). Po otrzymaniu informacji o wykonaniu instalacji stacji telefonicznej przez inne podmioty gospodarcze, przed przyłączeniem telefonu do sieci pocztowej, zarządzający wysyłał technika Józefa Fursa (al. NMP 73, tel. 314) w celu sprawdzenia poprawności wykonania instalacji telefonicznej i jej zgodności z obowiązującymi przepisami. Technik J. Furs usuwał również uszkodzenia linii telefonicznych i dokonywał drobnych napraw stacji telefonicznej u abonenta.

• Na podstawie uprawnienia rządowego Nr 3, Spółka Sieci Elektryczne S.A. mogły prowadzić zbyt energii elektrycznej na terenie przedmieść Częstochowy: Stradomia, Zacisza oraz Rakowa (przyłączonych do miasta Częstochowy w 1928 roku). Obszar ten zasilala Elektrownia Okręgowa w Małobądziu (na granicy Będzina i Sosnowca), poprzez 80-kilometrową napowietrzną linię elektroenergetyczną łączącą granice Częstochowy przez Myszków, Zawiercie, Ząbkowice Będzińskie z Zagłębiem Dąbrowskim. W Częstochowie funkcjonował **Posterunek Monterski Sieci Polskich S.A.** (Częstochowa – Raków, ul. Narutowicza 332/334), a jego pracownicy wykonywali instalacje elektryczne siły i światła dla mieszkańców i zakładów przemysłowych znajdujących się w wyżej wymienionych dzielnicach miasta.

7. WNIOSKI

W niniejszej pracy przedstawiono 11 biur technicznych i elektrotechnicznych, 4 zakłady wytwórcze

prowadzące działalność, naprawczą i handlową, 8 firm handlowych, 21 firm instalatorskich sprzętu elektrycznego, telefonicznego i radiowego oraz 5 instytucji prowadzących sprawdzenie poprawności wykonania instalacji elektrycznych, a także inne przedsięwzięcia elektryczne ukierunkowane na potrzeby ludności. Autor szacuje, że udało mu się w ten sposób zinwentaryzować ponad 90% firm elektrycznych działających w Częstochowie w okresie międzywojennym. Dalszy rozwój zakładów usługowych oraz firm handlowych branży elektrycznej w mieście przerwał wybuch drugiej wojny światowej.

8. BIBLIOGRAFIA

1. Gąsior A.: Kształtowanie się elektrycznych zakładów usługowych i produkcyjnych w Częstochowie do pierwszej wojny światowej, Instytut Maszyn i Napędów Elektrycznych Komel, Maszyny Elektryczne, Zeszyty Problemowe Nr 116 (4), Katowice, 2017, s. 13-18.
2. Gąsior A.: Zastosowanie i produkcja urządzeń do pomiarów elektrycznych w Częstochowie do 1920 roku (w zarysie), Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2017, Nr 54, s. 53-62.
3. Gąsior A.: Historia Elektroenergetyki Częstochowskiej, s. 39-255, w: Zakład Energetyczny Częstochowa SA, Stulecie Elektroenergetyki Częstochowskiej, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 1996, s. 304.
4. Gąsior A.: Oddział Częstochowski Stowarzyszenia Elektryków Polskich 2001-2006. Organizacje techniczne i elektrotechniczne w kraju oraz rozwój elektrotechniki na Ziemi Częstochowskiej w XIX i XX wieku, Wydawca: Oddział Częstochowski Stowarzyszenia Elektryków Polskich, Częstochowa 2006, s. 282.
5. Medyński W.: O leczeniu elektrycznością, krótki zarys dla lekarzy praktyków (z ilustracjami), Nakładem Okręgowego Związku Kas Chorych, Skład Główny w Księgarni G. Gebethnera i Wolfa, Kraków 1925, s. 176 + 3 schematy.
6. Medyński W.: O leczeniu elektrycznością, krótki zarys dla lekarzy praktyków (z ilustracjami), Wydanie drugie powiększone, Nakładem Okręgowego Związku Kas Chorych w Krakowie, ul. Batorego 5, Kraków 1929, s. 216 + 1 schemat.

CZĘSTOCHOWA SERVICE AND COMMERCIAL ESTABLISHMENTS IN THE FIELD OF ELECTRICIES IN THE INTERWAR PERIOD

The paper shows the construction of the foundations for the development of service and production environments in Częstochowa in the field of electricity in the interwar period. The reasons for the establishment of service and commercial establishments, which were a continuation of those established before the First World War, were determined. As the information collected, all known technical and elektrotechnical offices, manufacturing plants operating, repairing and trading at the same time, strictly commercial enterprises, electrical, telephone and radio equipment installers, institutions verifying the correctness of the implementation of electrical power and telephone installations as well as companies conducting other electrical projects for the people of Częstochowa in the interwar period. The author managed to collect 49 electric service and commercial companies in Częstochowa and he estimates that in this way he inventoried over 90% of such companies. The further development of service plants and trade companies in the electric industry in the city was interrupted by the outbreak of World War II.

Keywords: City of Częstochowa, Interwar period, Electricies, Service and commercial establishments.